

AKSJOLOGICZNE PODSTAWY PRAWNOKARNEJ OCHRONY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ W PERSPEKTYWIE STULETNICH DZIEJÓW. CZĘŚĆ III

Dr hab. Alicja Grześkowiak, prof. KPSW

Katedra Prawa Karnego, Wydział Nauk Prawnych, Społecznych i Humanistycznych

Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy

e-mail: a.grzeskowiak@kpsw.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-2790-8751>

Streszczenie. Polska w okresie 100-lecia, suwerenność odzyskała po raz drugi w 1989 r. Wiązało się to z gruntownymi przemianami nie tylko w życiu społecznymi, ale również ze zmianami ustrojowymi. Pod koniec 1989 r. wprowadzono szereg zmian do Konstytucji PRL, wskazując m.in., że w Rzeczypospolitej Polskiej władza należy do Narodu. Tak więc był to początek wprowadzania nowych wartości do – ciągle jeszcze obowiązującej – stalinowskiej konstytucji. Nie nadażalo za tymi zmianami prawo karne, nie dostosowując ochrony Państwa Polskiego do nowej jego ustrojowej treści. W kodeksie karnym nadal wartością chronioną była PRL. Całościowa zmiana wartości konstytucyjnych nastąpiła dopiero w nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. i w – niemal równoległe z nią tworzonym – kodeksie karnym. Analizując jego przepisy na tle Konstytucji RP można stwierdzić, że na płaszczyźnie kryminalizacyjnej, obejmującej przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej istnieje spójność aksjologiczna z wartościami konstytucyjnymi.

W zakończeniu opracowania obejmującego w trzech częściach problem aksjologicznych podstaw prawnokarnej ochrony Rzeczypospolitej Polskiej należy podkreślić, że przedstawiały one różne okresy w 100-letniej historii Polski na tle trzech różnych wzorców konstytucyjnych rzutujących na rozwiązania prawnokarne. Wskazano równocześnie, że pierwotną podstawą aksjologiczną tej ochrony jest internalizowany przez obywateli tworzących wspólnotę państwową, system wartości związanych z moralną powinnością wierności ojczyźnie jako dobru wspólnemu.

Słowa kluczowe: zmiany konstytucji z 29 grudnia 1989 r., wartości na tle art. 2, 4, 5, 10 Konstytucji RP, Rzeczpospolita Polska jako rodzajowe dobro chronione w KK, bezpośrednie dobra chronione w art. 128–135 KK

I.

Rok 1989 był rokiem przełomowym w historii Polski. W wyniku Porozumień „Okrągłego Stołu” nastąpiły zmiany konstytucji, które miały być normatywnym początkiem zmiany ustroju politycznego. W porozumieniach silnie akcentowano prawo obywateli do życia w państwie, które w pełni urzeczywistnia suwerenność narodu¹. Była to wyraźna zmiana podstawowej wartości nie tylko ustrojowej, ale będącej u podstaw całej aksjologii państwa. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej tej kwestii nie podnosiła, ale zmieniała strukturę władz PRL wprowadzając jako władzę ustawodawczą Senat obok Sejmu, a także restytuowała instytucję prezydenta PRL jako najwyż-

¹ Porozumienia „Okrągłego Stołu” z 6 kwietnia 1989 r., w: *Konstytucje w Polsce*, Warszawa 1990, s. 187.

szego przedstawiciela Państwa Polskiego w stosunkach wewnętrznych i międzynarodowych. W związku z dwuizbowością parlamentu do ściśle określonych zadań wprowadzono Zgromadzenie Narodowe tworzone przez Sejm i Senat. Brak konstytucyjnych wskazań zmiany ustroju odbijał się także na treści ustawowych znamion przestępstw chroniących PRL i mimo, iż w kodeksie karnym z 1989 r. zwrot „ustrój” jako ustawowe znamię przestępstwa zdrady ojczyzny z art. 122 KK nie był politycznie dookreślony, to jednak przepis chronił taki ustrój PRL, który określała konstytucja, a ta nadal wyraźnie stwierdzała, że PRL jest państwem socjalistycznym.

Po zmianie konstytucji 4 czerwca 1989 r. odbyły się częściowo wolne wybory do Sejmu i wolne wybory do Senatu. Stało się oczywiste, że Polska weszła w etap przemiany ustroju. Zmiany prawa następowały sukcesywnie – w pierwszym rzędzie objęły one najpilniejsze reformy, umożliwiające funkcjonowanie państwa w zmieniającym ustroju społeczno-gospodarczym. Początkowe zmiany konstytucji, poza tymi niezbędnymi dla funkcjonowania nowego systemu władz miały raczej charakter kosmetyczny – dopiero zmiana z 29 grudnia 1989 r. miała istotne znaczenie. Stwarzała już, chociaż fragmentarycznie, ale jednak, inne od dotychczasowych, podstawy aksjologiczne ustroju Państwa Polskiego. Zadekretowano w niej nowy ustrój państwa Polskiego, określając go jako demokratyczne państwo prawne urzeczywistniające zasady sprawiedliwości społecznej. Do konstytucji wprowadzono także inną nazwę państwa polskiego – była to już nie PRL, ale Rzeczpospolita Polska, w której władza zwierzchnia należy do Narodu, a nie do ludu pracującego miast i wsi. Zmiany były częściowe, gdyż w wielu przepisach utrzymanej w mocy konstytucji stalinowskiej figurowały jeszcze regulacje wyrażające ideologię państwa socjalistycznego. W ustawie zmieniającej konstytucję zabrakło przepisu nakazującego wprowadzenie odpowiednich zmian także do innych ustaw, w których występowały ideologiczne znamiona związane z ustrojem socjalistycznym lub władzą ludową – m.in. zabrakło ogólnego przepisu wskazującego na konieczność zmiany nazwy państwa polskiego z PRL na Rzeczpospolitą Polską we wszystkich aktach prawnych posługujących się taką nazwą. Problem ten nie został dostrzeżony w trakcie dyskusji nad projektem zmiany konstytucji². Nie zmieniono przepisów o charakterze prawnokarnym chroniących PRL w kodeksie karnym, co stworzyło problem co do treści ustawowych znamion przestępstw przeciwko Państwu. Było to wyraźne niedopatrzenie ustawodawcy, który nie wskazał *expressis verbis*, że we wszystkich obowiązujących aktach normatywnych posługujących się nazwą PRL należy stosować nazwę Rzeczpospolita Polska. Jest to o tyle istotne, że pojęcie to stanowiło ustawowe znamię przestępstw przeciwko państwu aż do wejścia w życie nowego kodeksu karnego. Oczywiście można przyjąć, że w sposób domyślny należało zastąpić w art. 122, 123, 127 i in. KK dawną nazwę państwa polskiego nazwą nową,

² Sprawozdanie Stenograficzne z 17 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniach 27, 28, 29 grudnia 1989 r., Warszawa 1989, łam 219n.

zgodnie z wykładnią opartą na dyrektywie zgodności z konstytucją. Tak właśnie wskazano np. w wydaniu tekstu KK z 1996 r., uznając to za oczywiste³. Wskazywano podobnie podkreślając, że „przyjmuje się generalnie, że po zmianie konstytucji ustawą z 29 grudnia 1989 r. państwo o nazwie «PRL» nie istnieje i mimo, że k.k. nie został w tym zakresie znowelizowany należy uznać, że przepisy rozdziału XIX k.k. odnoszą się obecnie do państwa polskiego noszącego nazwę Rzeczpospolita Polska” [Gardocki 1994, 196; Wilk 1997, 56]. Takie tłumaczenie wydaje się racjonalne, ale jednak prawo karne opiera się na zasadzie *nullum crimen sine lege*, a więc należało tę kwestię w odniesieniu do tych przepisów KK, w których w różnych konfiguracjach ustawowych znamion działanie przeciwko PRL stanowiło przestępstwo, wyraźnie uregulować. Podobny problem – ale jak się zdaje – trudniejszy – stwarzałyby treść art. 127 § 1 KK, w którym ustawodawca komunistyczny penalizował sabotaż i dywersję, wymagając, by sprawca działał w celu osłabienia władzy ludowej. A takiej władzy już od końca 1989 r. nie było. Tutaj nie można byłoby zastosować takiej argumentacji jak przy ustawowych znamionach określających nazwowo państwo polskie jako przedmiot ochrony⁴ [Gardocki 1994, 196]. Przecież jeszcze w ustawie z 27 kwietnia 1989 r. zmieniającej konstytucję stalinowską wskazano, że władzę państwową sprawuje lud pracujący. Natomiast w nowelizacji konstytucji z 29 grudnia 1989 r. już wyraźnie podkreśla się, że władza zwierzchnia należy do Narodu – próżno by szukać w jej przepisach sformułowania „władza ludowa”. A przecież kodeks karny w zakresie wskazanych przepisów regulujących przestępstwa przeciwko państwu nie zmienił się aż do czasu uchwalenia nowego kodeksu karnego w 1997 r.

Niewątpliwie jednak stosowanie przepisów KK w czasie po 1989 r., zwłaszcza od czasu wskazanych nowelizacji konstytucji stalinowskiej oparte było na innych podstawach aksjologicznych, chroniło państwo polskie o innym ustroju, rekonstruowanym ze zmienionej konstytucji, ale niezmienną litera norm KK, nadal odnoszących czyn zabroniony do odrzuconego już konstytucyjnie ustroju, była wyraźnie sprzeczna z przepisami konstytucyjnymi.

W takiej perspektywie legislacyjnej można więc przyjąć, że aż do uchwalenia nowego kodeksu karnego następowała swoista podmiana, czasami dorozumiana a nie ustawowa dotychczasowych podstaw aksjologicznych przepisów chroniących państwo Polskie na wartości wskazywane sukcesywnie na przestrzeni kilku lat – przez zmiany konstytucji, a od 1992 r. przez ustawę konstytucyjną, która zresztą utrzymywała w mocy przepisy rozdziału I konstytucji z 1952 r., zmienione w grudniu 1989 r. Należy zatem uznać, że były one podstawą aksjologiczną zmiany „ducha” kodeksu karnego przy niezmienionej jego literze.

³ Kodeks karny ze skorowidzem, wprowadzenie prof. T. Bojarski, Kraków 1996, s. 2. W przypisie 1 wskazano: „według art. 1 ustawy z 29. XII. 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 75, poz. 444) aktualna nazwa «Rzeczpospolita Polska»”.

⁴ L. Gardocki zwracał uwagę na tę kwestię, wskazując, że niemożliwa jest w odniesieniu do tego ustawowego znamienia tego typu interpretacja, jaką stosuje się wobec nazwy państwa polskiego i uważał, że przepis ten utracił moc prawną.

Dywagacje na ten temat wydają się może niepotrzebne, jednak kwestia ta ukazuje odpowiedzialność ustawodawcy za jakość stanowionego prawa, a przy przedmiocie niniejszych rozważań podkreślają trudności z ustaleniem podstaw aksjologicznych prawnokarnych przepisów chroniących Rzeczpospolitą Polską w tamtym czasie. Faktem jest, że tego rodzaju przepisy KK z 1969 r., chociaż już nie przystające do panującego ustroju, nadal obowiązywały i miały niezmienną w trybie ustawowym treść i to aż do czasu uchwalenia i wejścia w życie nowego kodeksu karnego.

Dość wcześnie podjęto prace nad nowym kodeksem karnym. Z punktu widzenia aksjologicznego interesujący jest projekt KK z 1990 r. opracowany przez Zespół Prawa Karnego Materialnego i Wojskowego Komisji do Spraw Reformy Prawa Karnego⁵, który przestępstwa przeciwko państwu usytuował dopiero w rozdziale XXI, szóstym rozdziale części szczególnej. Pierwszy rozdział części szczególnej miał obejmować przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne. Na drugim miejscu w części szczególnej umiejscowiono rozdział przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, co uczyniono – z pewnością – by podkreślić, że człowiek w nowym ustroju Rzeczypospolitej jest najwyższą wartością. Rozdział obejmujący przestępstwa przeciwko państwu znajdował się po rozdziałach m.in. przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu, bezpieczeństwu w komunikacji i przestępstwach przeciwko środowisku. Projektodawcy w uzasadnieniu do tego projektu zwrócili uwagę na odmienioną strukturę tej części kodeksu, wskazując, że w kodeksie karnym z 1969 r. wysunięto na czoło przestępstwa przeciwko państwu, zgodnie z „naturą totalitarnego państwa”⁶. Wydaje się, że przesunięcie przestępstw przeciwko państwu na odległe miejsce stanowiło w pewnym sensie „odreagowanie” przerostu prawnokarnej ochrony PRL i wskazanie na nowy system wartości państwa demokratycznego.

We wstępie do uzasadnienia tego projektu KK wskazano, że „nowe prawo karne musi przyjąć nową aksjologię odpowiadającą demokratycznemu państwu prawnemu, w którym prawo służy ochronie systemu podstawowych wartości i nie jest instrumentem polityki. Myślą przewodnią nowego prawa karnego musi być ochrona godności człowieka zarówno jako pokrzywdzonego, jak i sprawcy przestępstwa”⁷.

Takie miejsce rozdziału chroniącego państwo polskie będące, zgodnie z ówczesnymi przepisami konstytucyjnymi „demokratycznym państwem prawnym”, w którym „władza zwierzchnia należy do Narodu” jest trudno zrozumiałe, nawet po tragicznych doświadczeniach komunizmu. W tej tendencji deprecjacji ochrony państwa projektodawcy nie wzięli pod uwagę tego, że przecież zmieniła się jego istota, budowany od nowa ustrój państwowy miał być ustrojem demokratycznym, a Polska Rzeczpospolitą – wspólnotą wszystkich obywateli, a nie partii,

⁵ Projekt Kodeksu karnego, redakcja z listopada 1990 r. Komisja do spraw Reformy Prawa Karnego Zespół Prawa Karnego Materialnego i Wojskowego, Warszawa 1990.

⁶ Tamże, Uzasadnienie, s. 1.

⁷ Tamże.

tym bardziej, że w uzasadnieniu rozdziału obejmującego przestępstwa przeciwko państwu polskiemu jednak zasadnie podkreślono, że przepisy tam umieszczone mają za zadanie ochronę państwa, a nie jedynie wybranego ustroju, związanego z określoną ideologią⁸. Warto natomiast w tym miejscu przywołać, wyżej przedstawioną dyskusję, jaka toczyła się w Sekcji Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej Polski międzywojennej i argumenty wówczas podnoszone, które zdecydowały o wprowadzeniu przepisów chroniących państwo przed zbrodniami stanu na pierwsze miejsce części szczególnej KK z 1932 r.

Podobnie jak w KK z 1932 r. do przestępstw przeciwko państwu proponowano zaliczyć także przestępstwa skierowane przeciwko osobie Prezydenta RP, akredytowanym w Polsce przedstawicielom państw obcych, przyjmując, że te ostatnie są to czyny skierowane przeciwko Państwu Polskiemu jako podmiotowi stosunków międzynarodowych. W tym rozdziale znalazły również miejsce przepisy m.in. chroniące Naród lub Państwo Polskie przed znieważeniem oraz wystawione publicznie symbole państwowe.

Patrząc na projekt KK z 1990 r w perspektywie podstaw aksjologicznych proponowanych przepisów nowego kodeksu karnego dostrzec należy zasadniczy brak bezpośredniego odwołania się w jego uzasadnieniu do uchwalonych 29 grudnia 1989 r. przepisów konstytucyjnych.

Projekt Kodeksu karnego z 1995 r.⁹, będący projektem rządowym opartym na projekcie z 1990 r. nie tylko przejął systematykę części szczególnej z projektu KK z 1990 r. ale, mimo upływu lat, był tylko jego nieco zmodyfikowaną wersją. Przestępstwa przeciwko państwu znalazły się na odległym miejscu w części szczególnej, co już szerzej tłumaczono tym, że „taka struktura projektu odpowiada aksjologii demokratycznego państwa prawnego oraz hierarchii chronionych wartości, w której na czoło wysuwają się związane z człowiekiem, jego rozwojem, wolnością i pokojowym współżyciem z innymi ludźmi”¹⁰. Szczegółowe uzasadnienie aksjologiczne jest jednak identyczne jak w poprzedniej wersji projektu. I w tym uzasadnieniu projektu KK brak było bezpośredniego odwołania się do norm konstytucyjnych, chociaż stalinowska konstytucja została już uchylona ustawą z 1992 r. Jednak należy podnieść, że „mała konstytucja” pozostawiła w mocy znowelizowane w 1989 r. przepisy konstytucji stalinowskiej, które określały zmieniony ustrój państwa Polskiego. Można zatem przyjąć, że podstawą aksjologiczną propozycji projektodawców był jednak przepis art. 1 i 2 konstytucji w wersji z 29 grudnia 1989 r., gdyż używali oni na określenie ustroju RP zwrotów konstytucyjnych.

⁸ Tamże, s. 83.

⁹ Druk Sejmowy nr 1274 z 18 sierpnia 1995 r., Projekt Kodeksu Karnego, Warszawa, sierpień 1995 r.

¹⁰ Druk Sejmowy nr 1274 z 18 sierpnia 1995 r., Uzasadnienie. Część szczególna, s. 64.

II.

Nowy kodeks karny został uchwalony 6 czerwca 1997 r. Jego podstawą był rządowy projekt KK z 1995 r. Zaznaczyć należy, co z punktu widzenia fundamentów aksjologicznych KK ma istotne znaczenie, że nieco wcześniej, bo 2 kwietnia 1997 r. uchwalona została nowa konstytucja RP. Prace nad jednym i drugim aktem normatywnym były prowadzone równoległe – te konstytucyjne zakończyły się przed uchwaleniem nowego kodeksu karnego.

Analiza podstaw aksjologicznych przepisów chroniących Rzeczpospolitą Polską i ich relacje z przepisami konstytucyjnymi jest więc o tyle trudna, że oba te akty – przed ustaleniem ich ostatecznych wersji, które stały się podstawą głosowań w parlamencie RP – powstawały finalnie niemal równoległe, a zatem na tym etapie jeszcze brak było ostatecznych konstytucyjnych wskazań wartości związanych z Państwem Polskim.

W takiej sytuacji aksjologiczną ich podstawą były wartości konstytucyjne określone w wówczas obowiązujących przepisach konstytucyjnych. W trakcie parlamentarnych debat plenarnych nad kodeksem karnym nie stawała kwestia konieczności odniesienia treści kodeksowych do tworzonej konstytucji. Tak więc analizy podstaw aksjologicznych tu przedstawiane w odniesieniu do KK z 1997 r., określają niejako *ex post* relacje rozwiązań kodeksowych do wartości obowiązującej konstytucji. Jest to również uzasadnione tym, że w typach rodzajowych przestępstw przeciwko Rzeczypospolitej ustawodawca bezpośrednio odnosi się do Konstytucji, przyjmując jako ustawowe znamiona niektórych z nich „konstytucyjny ustroj” (art. 127 § 1 KK) i „konstytucyjne organy” (art. 128 § 1 i 3 KK), co należy odnosić do obowiązującej konstytucji. Natomiast w uzasadnieniu do rządowego projektu KK wskazuje się m.in. na powinność ochrony konstytucyjnego ustroju, co także stanowi bezpośrednie odniesienie do wartości obowiązującej konstytucji.

W kodeksie karnym z 1997 r. przestępstwa przeciwko państwu znajdują się w drugim rozdziale części szczególnej. Nastąpiła zatem zmiana struktury części szczególnej KK podczas prac parlamentarnych nad projektem KK. Przyjęto odmienną od wcześniej projektowanej, systematykę części szczególnej, umiejscawiając ochronę państwa na jej początku, po przestępstwach przeciwko pokojowi, ludzkości i przestępstwach wojennych. Dowodzi to merytorycznie uzasadnionej szczególnej waloryzacji dóbr chronionych tym rozdziałem. W uzasadnieniu do KK, zaktualizowanym przez Departament Kadr i Szkolenia Ministerstwa Sprawiedliwości, zgodnie z ustawą z 6 czerwca 1997 r.¹¹, nie ma wskazania na *ratio legis* takiej zamiany, ani odniesienia się do tej zamiany.

W doktrynie jednak wskazywano na konieczność innego usytuowania przepisów chroniących Państwo Polskie, niż proponowano to w projekcie rządowym.

¹¹ Zob. przypis oznaczony jako *, Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego, w: Fredrich–Michalska i Stachurska–Marciniak 1997.

Zwracał na to uwagę T. Bojarski pisząc: „Nie powinna być kwestionowana pierwszoplanowa pozycja państwa polskiego w części szczególnej kodeksu karnego. Ochrona tej wartości jest ochroną wspólnoty w postaci państwa jako organizacji narodu, społeczeństwa i stanowi logiczne *prius* w stosunku do ochrony wszystkich pozostałych wartości. Danie tej ochronie pierwszeństwa jest po prostu naturalne” [Bojarski 1993, 25]. Argumentację tę wzmocnił Autor wiele lat później, gdy kodeks karny z innym układem systematyki części szczególnej już obowiązywał [Tenże 2012, 38], podkreślając wadliwość umieszczenia w tym rozdziale innych przestępstw niż skierowanych przeciwko bytowi, integralności i suwerenności Państwa Polskiego¹².

We wstępie do części ogólnej uzasadnienia projektu rządowego, za poprzednimi wersjami projektów KK podkreślono konieczność zmiany aksjologii kodeksu karnego na taką, która odpowiada demokratycznemu państwu prawa, w którym prawo karne chroni system podstawowych wartości. Zmiana aksjologii kodeksu karnego miała zatem podstawę w zmianie konstytucyjnego systemu wartości, na którym zbudowany był ustrój Rzeczypospolitej Polskiej, a nieuchronną konsekwencją tej zmiany była zmiana podstaw aksjologicznych prawnokarnej ochrony państwa Polskiego.

W uzasadnieniu rządowego projektu KK w relacji do przestępstw przeciwko państwu wskazano – zresztą identycznie jak w uzasadnieniu projektu KK z 1995 r. – że prawo karne musi chronić państwo i jego konstytucyjny ustrój. Tak więc rozdział XVII kodeksu karnego chroni konstytucyjnie opisaną Rzeczpospolitą Polską i jej konstytucyjny ustrój. Jego przepisy są zatem wyraźnie aksjologicznie związane z zasadami konstytucyjnymi dotyczącymi ustroju RP oraz jego konstytucyjnych władz.

By określić podstawy aksjologiczne prawnokarnej ochrony Rzeczypospolitej Polskiej należy zatem zestawzić przepisy rozdziału XVII KK z konstytucyjnymi zasadami ustrojowymi. Normy prawnokarne muszą bowiem chronić wartości leżące u podstaw ustrojowego porządku konstytucyjnego w Polsce.

W tym kontekście wskazać należy, że według uzasadnienia projektu KK jego przewodnią zasadą jest ochrona godności człowieka jako pokrzywdzonego i jako sprawcy przestępstwa, ale także ochrona dóbr, które służą człowiekowi, jego rozwojowi i pokojowemu współżyciu z innymi ludźmi¹³. Podstawowym dobrem służącym człowiekowi jest bezsprzecznie Rzeczpospolita Polska jako wspólnota wszystkich obywateli. Wskazanie na te wartości chronione oznacza wyraźne podkreślenie priorytetów aksjologicznego wymiaru kodeksu karnego.

W Konstytucji Rzeczypospolitej ochrona godności jest wartością naczelną, mocno akcentowaną w art. 30, stanowiącym, że „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publi-

¹² Tamże, s. 42.

¹³ Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego, w: Fredrich–Michalska i Stachurska–Marciniak 1997.

cznych”. W kodeksie karnym w szczególności sposób wartość ta została eksponowana w postaci dyrektywy w art. 3.

Jednak podstawą aksjologiczną przepisów dotyczących ochrony Państwa jest w pierwszym rzędzie ta norma Konstytucji RP, w której wskazane zostały wartości Rzeczypospolitej Polskiej jako wspólnoty obywateli, będącej ich dobrem wspólnym. Stanowi o tym przepis art. 1 Konstytucji: „Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli”. Wprowadzając przepis tej treści do Konstytucji RP zdecydowano, że pierwszym celem państwa i zasadą jego ustroju jest dobro członków wspólnoty politycznej [Piechowiak 2016, 55].

„Przepis ten, jak się uważa, zawiera rozstrzygnięcia dotyczące koncepcji państwa” [tamże]. Termin „Rzeczpospolita” „nie jest [...] terminem opisowym – wskazującym rzeczywistość, wobec której obywatele mają swoje obowiązki, ale jest terminem o charakterze normatywnym, charakteryzującym, jakie powinno być państwo” [tamże].

W odniesieniu do art. 1 Konstytucji Trybunał Konstytucyjny stwierdził: „po-
stanowienie Konstytucji, że «Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli» (art. 1 Konstytucji), określa istotę państwa”¹⁴.

Konstytucyjnie wskazanym dobrem wspólnym, a więc wartością fundamentalną „ma być cała Rzeczpospolita, zatem i każda regulacja prawna – dobro wspólne w sensie podmiotowym stanowi *ratio iuris* całego systemu prawnego i jest uzasadnieniem aksjologicznym (lub elementem takiego uzasadnienia) każdej regulacji” [tamże], co oczywiście dotyczy także regulacji prawnokarnej, a bezpośrednio odnosi się do tych przepisów, które chronią Rzeczpospolitą.

Trybunał Konstytucyjny w ramach dookreśleń aksjologicznej treści pojęcia „dobro wspólne” wskazał, że stanowią je wartości związane z bytem państwa¹⁵, z jego bezpieczeństwem¹⁶, niepodległością¹⁷, niepodzielnością i nienaruszalnością terytorium¹⁸.

Konstytucyjny zapis wyjaśniający, czym jest Rzeczpospolita Polska i wskazujący na dobro wspólne jako na fundament aksjologiczny Rzeczypospolitej ma zasadnicze znaczenie dyrektywne dla przepisów prawnokarnych, chroniących Państwo Polskie. Przepis ten stanowi zatem podstawę rozstrzygnięć kodeksowych odnoszących się do przestępstw przeciwko Rzeczypospolitej. Takie zatem jest *ratio legis* regulacji kodeksowych dotyczących ochrony Rzeczypospolitej – przepisy te chronić powinny Rzeczpospolitą, ponieważ jest ona dobrem wspól-

¹⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 czerwca 2010 r., K 24/08, OTK–A 2010, Nr 3, poz. 22.

¹⁵ Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 marca 2000 r., K 26/98, OTK 2000, Nr 2, poz. 57, pkt III.2.

¹⁶ Zob. np. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 listopada 2003 r., K 37/02, OTK–A 2003, Nr 9, poz. 96.

¹⁷ Np. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2005 r., K18/04, OTK–A 2005, Nr 5, poz. 40, pkt III.18.

¹⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 lipca 2001 r., K 3/01, OTK 2001, Nr 5, poz. 125, pkt III.3.

nym wszystkich obywateli.

Dla aksjologicznego umocowania dóbr chronionych rozdziałem KK obejmującym przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej, istotne znaczenie ma również zasada zawarta w art. 2 Konstytucji, określająca ustrój Rzeczypospolitej Polskiej. Według tego przepisu Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Z punktu widzenia aksjologicznych podstaw prawnokarnej ochrony Rzeczypospolitej konstytucyjne zasady określone w art. 1 i 2 Konstytucji RP powinny być rozważane łącznie. W orzecnictwie Trybunału Konstytucyjnego wskazuje się, że zasada poszanowania Rzeczypospolitej jako dobra wspólnego nie może być przeciwstawiona zasadzie demokratycznego państwa prawnego. Obie te podstawowe zasady konstytucyjne pozostają w ścisłym związku i wzajemnie się uzupełniają¹⁹, co przenosi się na jednolitość aksjologiczną przepisów KK chroniących Rzeczpospolitą – chronią one Rzeczpospolitą jako całość – wspólnotę oraz chronią jej konstytucyjnie wskazany ustrój.

Z zasad ustrojowych, które wskazuje Konstytucja, a na których kodeks karny powinien w ramach spójności aksjologicznej oprzeć ochronę państwa polskiego wymienić należy jeszcze zasadę unitarności państwa, stanowiącą, że Rzeczpospolita jest państwem unitarnym (art. 3) oraz zasadę zwierzchnictwa Narodu (art. 4) i wskazanie, że Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli. Ponadto istotne znaczenie aksjologiczne dla przepisów karnych chroniących państwo polskie ma art. 5 Konstytucji, wskazujący, że Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli.

Wszystkie te konstytucyjnie określone atrybuty Rzeczypospolitej i jej zadania stanowią aksjologiczne podstawy dla sformułowania przez prawo karne rodzajów dóbr chronionych w ramach przepisów chroniących Rzeczpospolitą. W doktrynie prawa karnego uważa się, że „Prawo karne, jako instrument wykorzystywany dla ochrony ustroju państwa, kryminalizować winno jedynie zachowania godzące w konstytucyjne zasady ustrojowe” [Kardas 2013].

Jednak określając konstytucyjne podstawy aksjologiczne przepisów kodeksu karnego chroniących Rzeczpospolitą nie można nie uwzględnić wartości wskazanych w preambule konstytucji. Jak przyjmuje się w doktrynie konstytucyjnej – preambuła „ze swej natury podejmuje kwestie aksjologiczne” i „jest miejscem, w którym ustrojodawca wskazuje przede wszystkim wartości legitymizujące porządek prawny” [Piechowiak 2016]. Jest ona „naturalnym miejscem wskazania fundamentów aksjologicznych” [Tenże 2009, 85]. Podkreśla się, że stanowienie prawa, w tym oczywiście także prawa karnego, powinno uwzględniać aksjologiczne rozstrzygnięcia znajdujące się w preambule Konstytucji RP [Kulik 2017, 89]. Preambuła już w pierwszym wersie stanowi „W trosce o byt i przyszłość na-

¹⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 października 2001 r., K 28/01, OTK 2001, Nr 7, poz. 212.

szej Ojczyzny, odzyskawszy w 1989 r. możliwość suwerennego i demokratycznego stanowienia o Jej losie”, co potwierdza, że suwerenność i demokracja to pierwsze wartości konstytucyjne dotyczące Polski jako Ojczyzny, co przenosi się na podstawy aksjologii kodeksowej.

W komentarzu do preambuły podkreśla się wagę tego sformułowania, gdyż jest to pośrednie wskazanie na wartość suwerenności i demokracji [Piechowiak 2016], co jak stwierdził Trybunał Konstytucyjny stanowi o tożsamości konstytucyjnej państwa²⁰. Podobnie, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, zasadą określającą tożsamość konstytucyjną państwa jest zasada demokracji²¹. Wartości te – jak łatwo to dostrzec – są sprzężone z wartościami chronionymi w rozdziale przestępstw przeciwko Rzeczypospolitej i legalizują ich aksjologiczną podstawę.

Szczegółowa analiza dóbr chronionych poszczególnymi przepisami rozdziału XVII KK wskazuje na ich rzeczywisty i ścisły związek z wartościami konstytucyjnymi. I tak, można przykładowo wskazać w kontekście wartości konstytucyjnych niektóre z przepisów kodeksu karnego z rozdziału przestępstw przeciwko Rzeczypospolitej: w art. 127 KK zachowanie sprawcy godzi w najcenniejsze jej wartości. Wartością chronioną jest bowiem niepodległość – a więc jak wskazuje się w komentarzach – bytowanie państwa w granicach terytorialnych z zachowaniem pełnej suwerenności [Wojciechowska 2006, 59], integralność terytorialna i konstytucyjny ustrój. Dobra chronione tym przepisem współgrają z wartościami wskazanymi w art. 5 Konstytucji RP. W art. 5 Konstytucji RP m.in. zapisano: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium”. W tym przypadku Konstytucja zawiera wręcz dyrektywę nakazującą ochronę wskazanych wartości i tę dyrektywę wypełnia wskazany przepis KK.

Nie ma wątpliwości co do podstawy aksjologicznej kodeksowego wskazania na ustrój jako na wartość chronioną, gdyż ustawodawca dookreślił go znakomicie jako ustrój konstytucyjny, co oznacza, że chodzi o taki ustrój, jaki ustanowiony został konstytucyjnie, w szczególności przez art. 2, 4 i 10 Konstytucji RP. Zgodnie z art. 2 Konstytucji RP: „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu, który sprawuje ją przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio (art. 4 Konstytucji RP). Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej oparty jest na podziale władz na władzę ustawodawczą, władzę wykonawczą i władzę sądowniczą. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały (art. 10 Konstytucji RP). W tym kontekście podkreśla się w literaturze w odniesieniu do art. 127 KK, że „wymogi kryminalizacji w zgodzie z zasadami konstytucyjnymi są spełnione” [Kulesza 2017, 73].

²⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2010 r., K 32/09, OTK–A 2010, Nr 9, poz. 150.

²¹ Tamże.

Bezpośrednie związanie treści art. 128 KK z Konstytucją wynika wprost ze sformułowania użytego przez ustawodawcę, który wskazał, że dobrem chronionym jest konstytucyjny organ Rzeczypospolitej Polskiej. Chodzi zatem o organ każdej z władz państwowych, której ustrój i kompetencje określone zostały przez przepisy Konstytucji RP. Na tle takiego kodeksowego wskazania powstał jednak problem, które z konstytucyjnych organów władzy zalicza się do organów Rzeczypospolitej. Zarysowały się w tej kwestii trzy stanowiska. Według pierwszego takimi konstytucyjnymi organami, zgodnie z Konstytucją RP są: Prezydent, Sejm, Senat i Rada Ministrów [Wojciechowska 2006, 63; Hoc 2018, 72; Kłaczynska 2014; Wiak 2019, 838]. Ochronie z art. 128 KK nie podlegają zatem inne konstytucyjne organy państwowe, takie jak Trybunał Konstytucyjny, Sąd Najwyższy, Rzecznik Praw Obywatelskich. „Do ich obowiązków nie należy reprezentowanie RP, stąd nie mogą być uznane za konstytucyjne organy RP w ujęciu przepisu art. 128 KK” [Hoc 2018, 74]. Według drugiego stanowiska do konstytucyjnych organów Rzeczypospolitej Polskiej, podlegających ochronie na podstawie art. 128 KK, zaliczyć należy: Sejm i Senat, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Radę Ministrów, Prezesa Rady Ministrów, wiceprezesa Rady Ministrów i Ministrów, Trybunał Konstytucyjny, Sąd Najwyższy, Naczelny Sąd Administracyjny i Trybunał Stanu [Kardas 2013; Budyn–Kulik 2020]. Natomiast dla Trybunału Konstytucyjnego organem konstytucyjnym jest „organ indywidualnie oznaczony w Konstytucji RP [...]. Jest nim taki organ, który posiada umocowanie ustrojowe i kompetencyjne w Konstytucji RP i jednocześnie jest organem władzy publicznej ustawodawczej, wykonawczej bądź sądowniczej, którego kompetencje rozciągają się na całe państwo”²². Trybunał zaliczył do takich organów nie tylko trybunały i sądy, ale również Rzecznika Praw Obywatelskich, NIK, KRRiT [Hofmański i Sakowicz 2012, 645]. Należy jednak wskazać, że ta rozbieżność interpretacyjna przepisu art. 128 KK wynika z nieprecyzyjnego określenia konstytucyjnego.

Konstytucyjne umocowanie przepisu art. 129 KK nie budzi także wątpliwości. Podstawą aksjologiczną tego przepisu są art. 1 Konstytucji wskazujący, że Rzeczpospolita jest dobrem wspólnym, co oznacza, że każdy polski obywatel powinien o to dobro dbać i art. 82 Konstytucji, który wskazuje na obowiązek wierności obywatela polskiego wobec Rzeczypospolitej Polskiej.

Przestępstwo szpiegostwa godzi w zewnętrzne i wewnętrzne bezpieczeństwo Rzeczypospolitej. Przepis art. 130 KK jest aksjologicznie umocowany w takich konstytucyjnych wartościach jak niepodległość, integralność terytorialna, ustrój, bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej, jej moc zewnętrzna [Wojciechowska 2006, 72]. Jak wskazuje się w literaturze, konstytucyjna wartość bezpieczeństwa państwa obejmuje „dyrektywy dbania o jego suwerenność, integralność terytorialną i potencjał obronny” [Jaraczewski 2012, 64].

²² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2012 r., U3/11, Legalis.

Podobną konstytucyjną podstawę aksjologiczną ma przepis art. 132 KK, w którym dobrem chronionym są elementy bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego Polski. Istnieje ściśle powiązanie wartości chronionych przepisem art. 133 KK, czyli godności i szacunku dla Narodu Polskiego i Państwa Polskiego [Grześkowiak 2018, 164–70] a aksjologią Konstytucji, zwłaszcza z wartościami wskazanymi w preambule, wskazującą na Naród Polski jako ogół obywateli oraz w art. 1 określającym, że Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli.

Spójność aksjologiczna między przepisami art. 134 i 135 KK a Konstytucją jest oczywista. Prezydent Rzeczypospolitej jest nie tylko przedstawicielem władzy wykonawczej (art. 10 pkt 2 Konstytucji), ale jest najwyższym przedstawicielem Rzeczypospolitej Polskiej i gwarantem ciągłości władzy państwowej. To Prezydent czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium (art. 126 Konstytucji). Taka najwyższa konstytucyjna pozycja Prezydenta jako przedstawiciela RP wskazuje, że taką samą pozycję aksjologiczną powinien zapewnić temu urzędowi także chroniący go kodeks karny. Odrębnie jest penalizowana czynna napaść i znieważenie Prezydenta, co ma aksjologiczną podstawę również we wskazanych przepisach Konstytucji. Stąd trudno zrozumieć wniosek złożony w trakcie plenarnej debaty nad kodeksem karnym przeprowadzonej w Sejmie w dniu 18 grudnia 1996 r., by skreślić ten przepis z projektu KK, gdyż: „Jest bez znaczenia, kto aktualnie jest prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej, niezależnie bowiem od tego, kto nim jest, mamy wątpliwości, dlaczego akurat prezydent w sferze ochrony dóbr osobistych miałby być chroniony lepiej niż inne organa konstytucyjne państwa, dlaczego ma go dotyczyć osobny, specjalny przepis. [...] Wydaje się, że to nie jest dobre rozwiązanie i z takim przepisem nie mamy czego szukać w Europie, do której zmierzamy. Proponujemy skreślenie przepisu art. 136 § 2”²³. Takie wystąpienie w sposób oczywisty jest błędne, gdyż wadliwie wskazuje wartość chronioną tym przepisem określając, że jest nią godność osobista Prezydenta, która w analizowanym przepisie jest dodatkowym dobrem chronionym.

Oceniając ogólnie rozwiązania kodeksu karnego dotyczące ochrony Rzeczypospolitej należy stwierdzić, że są one kompatybilne z przepisami konstytucyjnymi stanowiącymi jego aksjologiczną podstawę. W kontekście tych przepisów jako ich walor wskazuje się, że nie mają one wymowy ideologicznej, a nabierają charakteru konstrukcji służących ochronie Państwa jako takiemu, czyli jako dobru wspólnemu, nie związanemu z określoną ideologią [Kulik 2017, 106].

Prawo karne podjęło się ochrony konstytucyjnych wartości związanych z Rzeczpospolitą jako wspólnotą wszystkich obywateli, ich dobrem wspólnym. To związanie kodeksowego zakresu ochrony dóbr z aksjologią konstytucyjną wskazuje także, że prawo karne jako rodzaj „prawa represyjnego” ma ściśle granice

²³ Stenogram z posiedzenia Sejmu RP, 2 kadencja, 96 posiedzenie, 1 dzień (18.12.1996).

kryminalizacji – w odniesieniu do przepisów chroniących Rzeczpospolitą ich bezpośrednim wyznacznikiem jest konstytucja. Ta konstatacja potwierdza opinię, że „w gruncie rzeczy prawo karne nie ma własnego autonomicznego systemu wartości, lecz służy ochronie wartości istotnych dla całego systemu prawa, czy szerzej – wartości cennych społecznie” [tamże, 85–86], a niewątpliwie taką wartością jest Rzeczpospolita, gdyż jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli. Tak więc, idąc za poglądem M. Kulika, „kluczowym dla prawa karnego i jego granic wydaje się być system wartości wynikający z Konstytucji RP” [tamże, 87]. I słusznie Autor podkreśla, że „badając aksjologię k.k. należy w gruncie rzeczy dążyć po pierwsze do ustalenia, czy aksjologia k.k. mieści się w aksjologii Konstytucji, jaki jest ich wzajemny stosunek, a po drugie do stwierdzenia, czy poszczególne rozwiązania k.k. są z tą ogólną aksjologią zgodne, czy sprzeczne” [tamże]. Prezentowana analiza wykazuje, że wszystkie wskazane kwestie znajdują pozytywną odpowiedź w treści aktualnych przepisów chroniących Państwo Polskie. Paradigmat aksjologiczny konstytucji w odniesieniu do Rzeczypospolitej Polskiej znajduje odbicie w aksjologii przepisów kodeksu karnego chroniących Rzeczpospolitą Polską.

III.

Analiza podstaw aksjologicznych prawnokarnej ochrony Państwa Polskiego w perspektywie stułetniej uzasadnia twierdzenie, że ich wzorcem były w zasadniczym zakresie konstytucje Rzeczypospolitej. W tym miejscu nie dokonuje się jednak ocen konstytucyjnego systemu wartości, jedynie wskazuje na relacje kodeksowych wartości związanych z ochroną państwa Polskiego, z aksjologią obowiązujących równolegle konstytucji.

W badanym stuleciu polskiej państwowości należy wskazać dwa okresy, w których aksjologiczny fundament przepisów chroniących państwo polskie nie miał oparcia w normach konstytucyjnych.

W pierwszym wypadku taka sytuacja ma uzasadnienie, chodzi bowiem o początek drugiej Rzeczypospolitej, a więc o początkowe lata jej odrodzonego istnienia. Polska, po latach niewoli tworząca się jako państwo, nie miała jeszcze własnej konstytucji. Stanowione były wówczas tylko najniezbędniejsze, pojedyncze akty prawne statuujące zręby i pojedyncze elementy ustroju państwa i wskazujące jego władze, w tym była też tzw. mała konstytucja fragmentarycznie regulująca ustrój Polski. Ponieważ Rzeczpospolita nie miała również jednolitego prawa karnego obowiązującego w całej Rzeczypospolitej, gdyż strzegły jej przepisy b. państw zaborczych, nieco tylko dostosowane do polskich warunków politycznych, u ich podstaw były także różne wartości przyjęte w ustawach zasadniczych b. państw zaborczych.

Przyjąc zatem należy, że podłożem aksjologicznym ochrony Rzeczypospolitej u początków odzyskanej niepodległości były wartości rekonstruowane z pierwszych ustrojodawczych aktów normatywnych statuujących ustrój i władze Rze-

czypospolitej. Ich pierwotnym źródłem były przede wszystkim wartości polskiego społeczeństwa i różnych sił politycznych, te które były podstawą trudnych starań i walk o odrodzenie państwa Polskiego. Pomimo wielu sporów co do kształtu Rzeczypospolitej, niebezpieczeństw zewnętrznych, zakusów państw zaborczych, w Narodzie trwała determinacja, by zbudować niepodległą Polskę i chronić jej suwerenny byt. Ochrona Rzeczypospolitej, formalnie zabezpieczana przez przepisy prawa karnego b. zaborców, miała w rzeczywistości u podłoża uczucia i powinności Polaków budowania odrodzonej Polski. Miłość Ojczyzny, patriotyzm, moralny obowiązek jej obrony i świadomość konieczności ochrony Państwa Polskiego, choć nie przetworzone jeszcze w wartości i powinności konstytucyjne, kreowały postawy Polaków wobec niebezpieczeństw grożących państwu. Przez ponad stulecie zaborów właśnie ta determinacja Narodu Polskiego w odzyskaniu państwowości była motorem walki o jej odrodzenie. Taki system wartości społeczeństwa powinien mieć zresztą zasadniczy wpływ również na treść przepisów konstytucyjnych i w czasach nie tak nadzwyczajnych jak czas odrodzenia Polski w 1918 r., a to z kolei powinno znaleźć odbicie w przepisach prawa karnego chroniących Rzeczpospolitą.

W tamtych, odległych czasach wartości te mogły wywierać wpływ na interpretację przepisów dawnego karnego prawa zaborczego dotyczącego ochrony państwa, ale powinny także stanowić wzorce aksjologiczne dla normatywnych podstaw jego ustroju, a także określać wartości prawnokarnie chronione. Taki też był zamysł tworzących konstytucję z 1921 r. i kodeks karny z 1932 r.

Drugi okres, w którym prawo karne nie miało umocowania aksjologicznego w konstytucji, to tragiczny czas, w którym – jeszcze w trakcie trwającej II wojny światowej – komuniści polscy wraz z ich sowieckimi poplecznikami – zagarnęli władzę, tworząc pierwsze podwaliny pod ustrój komunistyczny w Polsce. W ślad za tym, a właściwie nawet w pewnym sensie uprzedzająco, wydawano przepisy prawa karnego koncentrujące się przede wszystkim na ochronie interesów grupy przypisującej sobie prawo do władania Polską i tworzącej jej władzę, na ochronie dogodnego dla niej ustroju i ideologii, na której zbudowany został ustrój Polski. Prawo karne nie chroniło Rzeczypospolitej jako dobra wspólnego wszystkich obywateli, ale tworzyło państwo interesów partyjnych. Prawo to było typowym prawem interesu, zmiennym w zależności od warunków politycznych i sytuacji rządzących. I co istotne, komuniści tworzący takie prawo twierdzili, że w Polsce obowiązuje konstytucja marcowa, jednak w żadnym zakresie jej wartości nie stanowiły podstawy aksjologicznej tworzonego prawa karnego przeznaczonego dla ochrony państwa.

Prawo karne tamtych czasów nastawione było na represję tych, którzy przeciwstawiali się narzuconemu siłą ustrojowi. Nie uważało Państwa Polskiego za dobro wspólne. Nic nie zmieniło się u podstaw aksjologicznych przepisów chroniących Polskę Ludową po narzuceniu społeczeństwu stalinowskiej konstytucji, już na tym poziomie ustawodawczym chroniącej partyjnie ustalone interesy Państwa Polskiego.

Powrót do prawa karnego wartości jako paradygmatu prawnokarnej ochrony Rzeczypospolitej to czasy od końca 1989 r. Już samo określenie Polski jako demokratycznego państwa prawnego we wskazanej noweli do stalinowskiej konstytucji wskazywało, że chroniony będzie ustroj demokratyczny „bezprzymiotnikowy”, po prostu demokratyczny. Jednak багаż komunistycznego prawa karnego w postaci KK z jego przepisami chroniącymi Państwo Polskie obciążał prawnokarne regulacje jeszcze przez osiem lat i tylko w określonym zakresie zmieniła ten model judykatura, a przede wszystkim orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, wskazujące na nowe podstawy aksjologiczne całego prawa karnego. Stare treści prawa karnego relatywizowane były do nowego systemu wartości, na którym budowano znowu niepodległą Polskę. Sytuacja przypominała nieco tę z początków odrodzonej Rzeczypospolitej – trzeba było wprost odwoływać się do – podstawowych wartości – jeszcze nie wprowadzonych do konstytucji – nienaruszalnej, przyrodzonej godności człowieka, państwa jako dobra wspólnego wszystkich obywateli. Prawo karne z prawa interesu przekształcało się dość powoli w prawo wartości. Decydujące znaczenie dla wytyczenia kompleksu podstaw aksjologicznych prawnokarnych przepisów chroniących państwo miała dopiero konstytucja z 1997 r. określająca podstawowe wartości Rzeczypospolitej.

Tak więc w stulecie odrodzonej Polski na podstawie analizy podstaw aksjologicznych przepisów chroniących Rzeczpospolitą można stwierdzić, że obecnie w państwie Polskim, jego prawnokarna ochrona opiera się przede wszystkim na wartości konstytucyjnej określającej Rzeczpospolitą Polską jako dobro wspólne wszystkich obywateli.

Najpewniejszą jednak, bo pierwotną podstawą aksjologiczną ochrony Rzeczypospolitej jest taki system wartości obejmujący Rzeczpospolitą, Ojczyznę wszystkich obywateli polskich, który jest internalizowany przez wszystkich członków wspólnoty państwowej. Ochrona Ojczyzny stałaby się wówczas powszechną powinnością moralną. Gdy taką wartość potwierdza Konstytucja stanowi to mocny paradygmat dla systemu prawa i najpewniejszą gwarancję prawnokarnej ochrony Państwa. Należy zatem, równoległe do utrwalania konstytucyjnych podstaw aksjologicznych związanych z Rzeczpospolitą Polską w systemie prawa, budować wśród Polaków świadomość społeczną wartości Rzeczypospolitej jako dobra wspólnego

PIŚMIENNICTWO

- Bojarski, Tadeusz. 1993. „O systematyce części szczególnej kodeksu karnego.” *Przegląd Prawa Karnego* 8:19–22.
- Bojarski, Tadeusz. 2012. „Przestępstwa przeciwko państwu w prawie karnym.” W *Państwo–prawo–polityka. Księga poświęcona pamięci Profesora Henryka Groszyka*, red. Mateusz Chrzanoski, Jarosław Kostrubec, i Ireneusz Nowikowski, 37–44. Lublin: UMCS.
- Budyn–Kulik, Magdalena. 2020. „Art. 128 Zamach na konstytucyjny organ Rzeczypospolitej Polskiej.” W *Kodeks karny*, red. Magdalena Budyn–Kulik, Patrycja Kozłowska–Kalisz, Marek Kulik, i in. Warszawa: Wolters Kluwer Polska. Lex/el.

- Fredrich–Michalska, Irena, i Barbara Stachurska–Marcinićzak, red. 1997. *Nowe kodeksy karne – z 1997 r z uzasadnieniami*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Gardocki, Lech. 1994. *Prawo karne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Grześkowiak, Alicja. 2018. „Artykuł 55a ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w relacji do art. 55 tej ustawy oraz art. 133 Kodeksu karnego (BAS-421/18).” *Zeszyty Prawnicze BAS* 2:148–72.
- Hoc, Stanisław. 2018. „Rozdział II Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej.” W *System Prawa Karnego*. T. 8: *Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym*. *System Prawa Karnego*, red. Lech Gardocki, 52–76. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Hofmański, Piotr, i Andrzej Sakowicz. 2012. „Art. 128”. W *Kodeks karny*, red. Marek Filar, 645. Warszawa: LexisNexis.
- Jaraczewski, Jakub. 2012. „Bezpieczeństwo państwa jako wartość chroniona w Konstytucji RP.” *Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego* 1:63–78.
- Kardas, Piotr. 2013. „Art. 128 KK.” W *Kodeks karny*, red. Andrzej Zoll, t. 2. Lex.
- Kłaczyńska, Natalia. 2014. „Art. 128 KK”. W *Kodeks karny. Komentarz*, red. Jacek Giezek. Warszawa: Lex/el.
- Kulesza, Jan. 2017. „Art. 128 Zamach stanu.” W *Kodeks karny. Część szczególna*. T. 1: *Komentarz. Art. 117–221*, red. Michał Królikowski, i Robert Zawłocki, 81–88. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Kulik, Marek. 2017. „O założeniach aksjologicznych kodeksu karnego z 1997 r.” W *Aksjologiczne podstawy polskiego prawa karnego w perspektywie jego ewolucji*, red. Alicja Grześkowiak, i Igor Zgoliński, 85–119. Bydgoszcz: Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy.
- Piechowiak, Marek. 2009. „Aksjologiczne podstawy polskiego prawa.” W *Prawo Polskie. Próba syntezy*, red. Tadeusz Guz, Jan Głuchowski, i Maria R. Pałubska, 85–121. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Piechowiak, Marek. 2016. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Warszawa: Legalis.
- Wiak, Krzysztof. 2019. „Art. 128 KK.” W *Kodeks Karny. Komentarz*, red. Alicja Grześkowiak, i Krzysztof Wiak, 838–39. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Wilk, Leszek. 1997. „Ocena przestępstw o charakterze politycznym z okresu PRL w świetle aksjologicznych podstaw prawa karnego.” *Przegląd Prawa Karnego* 16:43–60.
- Wojciechowska, Janina. 2006. „Art. 128. Zamach na konstytucyjny organ państwa.” W *Kodeks karny. Część szczególna*. T. 1: *Komentarz do art. 117–221*, red. Andrzej Wąsek, 62–66. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Zoll, Andrzej, red. 2012. *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*. T. 1: *Komentarz do art. 1–116 k.k.* Wyd. 4. Lex.

PROTECTION OF THE REPUBLIC OF POLAND IN THE PERSPECTIVE OF CENTURIES OF HISTORY. PART III

Summary. Poland in the period of 100 years, regained sovereignty for the second time in 1989. This was associated with profound changes not only in social life, but also with systemic changes. At the end of 1989 a number of changes were made to the Constitution of the Polish People’s Republic, indicating, among others that in the Republic of Poland power belongs to the Nation. So it was the beginning of introducing new values into the – still binding – Stalinist constitution. Criminal law did not keep pace with these changes, without adapting the protection of the Polish State to its new systemic content.

In the Penal Code, the Polish People’s Republic was still a protected value. The comprehensive change of constitutional values took place only in the new Constitution of the Republic of Poland of 1997 and in – almost parallel to it – the Criminal Code. Analyzing its provisions against the background of the Constitution of the Republic of Poland, it can be stated that on the criminalization

level, including crimes against the Commonwealth, there is axiological coherence with constitutional values.

At the end of the study, covering in three parts the problem of the axiological basis of criminal law protection of the Republic of Poland, it should be emphasized that they presented different periods in the 100-year history of Poland against the background of three different constitutional models affecting criminal law solutions. At the same time, it was pointed out that the original axiological basis for this protection was internalized by the citizens forming the state community, a system of values related to the moral duty of loyalty to the homeland as a common good.

Key words: amendments to the constitution of 29 December 1989, values against the background of Art. 2, 4, 5, 10 of the Polish Constitution, the Republic of Poland as a generic protected good in the Penal Code, direct protected goods in Art. 128–135 of the Penal Code

Information about Author: Alicja Grześkowiak, hab. Ph.D., University Professor – Faculty of Law, Social and Humanities Sciences at the Kujawy and Pomorze University in Bydgoszcz; e-mail: a.grzeskowiak@kpsw.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-2790-8751>